

ЛЕВЪ ТОЛСТОЙ

НЕ УБИВАЙ НИКОГО

Второ издание

КНИГОИЗДАТЕЛСТВО „ВЪЗРАЖДАНЕ“ — СОФИЯ.

№ 35.

Цѣна 2 лв.

Л. Толстой.

Не убивай никого.

I.

Въ началото на м. юлий 1907 год. бѣше арестуванъ единъ отъ участниците въ петербургското изд-во „Обновление“, обвиненъ отъ сѣдебната властъ въ разпространяване написаната отъ менъ преди 7 години брошура подъ заглавие: „Не убивай“.

При днешнитѣ безспирни интернирания, заточения и смъртни наказания, този случай е съвсемъ незначителенъ, но това събитие е знаменито по повода, по който то е извършено.

Днесъ, когато цѣла Русия стене отъ ужаса предъ непреставашитѣ и все повече усиловащи се по число и дѣрзостъ убийства, брошурата, потвърждаваща стария, признатъ отъ всички религии преди хиляди години законъ „Не убивай“ — тази брошура се забранява и разпространителя ѝ, като престѣпникъ, се хвърля въ затворъ.

Изглежда, че правителството, което тъй отдавна и безуспѣшно се бори съ все повече и повече завладяваща руситѣ мания за убийство, би трѣбвало да поощрява хората, които разпространяватъ мисли противъ убийството; но чудно нѣщо, правителството, въпреки всичко това, преследва такива хора.

Но може би брошурата „Не убивай“ само така да е озаглавена, а съдържанието ѝ да е съвсемъ противно на религията и нравствеността?

Отдавна съм писалъ тази брошура и може би да съм забравилъ съдържанието ѝ, затова наново внимателно я прочетохъ. Не, въ нея се говори само това, което говори заглавието и само това, което то говори.

Въ брошурата се говори, че, освенъ дето всѣко убийство на човѣкъ отъ човѣка е престѣпно и противно на това религиозно учение, което ний изповѣдваме, но убийствата на крале, императори, изобщо на управниците отъ революционеритѣ сж безсмислени, тъй като строя на държавния животъ не може да се измѣни съ убиването на управниците; мотивитѣ пъкъ на такива убийства сж неоснователни, тъй като, убивайки управниците за извършванитѣ отъ тѣхъ насилствени дѣла, хората забравятъ, че сж виновати за това самитѣ тѣ съ своето подчиняване на властѣта и съдействиуване да се върши това, за което тѣ обвиняватъ властниците.

Така щото общия смисълъ на брошурата е този: че „Не убивай“ значи само това, че християнитѣ не трѣбва да убиватъ никого, нито непосредствено, нито посредствено, подпомагайки убийствата.

Но, може би, участника въ издателството „Обновление“ да сждятъ не за брошурата „Не убивай“, написана по случай убийството на италианския кралъ, но още и за брошуритѣ, съединени подъ сжщото заглавие, именно: „писмо до фелдфебеля“ и „солдатска и офицерска памятка“. Прочетохъ и тѣзи статийки, и въ тѣхъ намѣрихъ сжщото, което и въ първата: потвърждаване на заповѣдѣта: „Не убивай“ и особено разяснение на това, че приготвянето за убийства и съдействиу-

ваното имъ е така престъпно и така ежщо противно на Христовия законъ, както и самото убийство.

Така щото общия смисълъ и на тѣзи статии е, че хората християни, не трѣбва да съдействуватъ на убийството, нито да се готвятъ къмъ него, нито нѣкъ да убиватъ когото и да било.

II.

Чуденъ е закона на възмездieto, който неизбѣжно наказва хората, които изопачаватъ Божия законъ.

Преди хиляда и деветстотинъ години Христосъ, провъзгласявайки основнитѣ заповѣди на своето учение, начело на всички Той постави вече не старата заповѣдь „Не убивай“ (тази заповѣдь той считалъ до такава степенъ установена, че даже не говорилъ за нея), а заповѣдта, че всѣки човѣкъ трѣбва да избѣгва всичко, което може да го доведе до убийство: да нѣма зло на ближнитѣ си, да прощава на всички, съ всички да е въ миръ, да нѣма врагове (Мат. V 21—26 ст.). Но тази заповѣдь не само че не била приета отъ хората, но даже и старата заповѣдь, запрещаваща убийството, била отхвърлена сжщо така, както тя била отхвърлена и отъ Мойсеевитѣ закони, и хората, които наричатъ себе си християни, продължаватъ съ пълна увѣреностъ, че сж прави, да убиватъ и на война и дома тѣзи хора, смъртта на които имъ се представлява за желателна.

Правителствата на християнскитѣ народи, съ помощта на черковницитѣ, дълго време обучавали управляванитѣ отъ тѣхъ народи на това, че закона „Не убивай“ не значи, че хората безъ изключение не трѣбва да убиватъ себеподобнитѣ си,

но че има случаи, когато не само, че може, но трѣбва да се убиват хората; и народитѣ вървали правителствата и подпомагали да се убиват тѣзи, които правителството предназначавало за убиване. Но когато дошло време и въртата въ непогрѣшимостта на правителствата се разклатила, народитѣ захванали да постѣпватъ къмъ лицата, съставлящи правителствата същю така, както постѣпвали правителствата съ хората, смъртта на които е била желателна за тѣхъ, само съ тази разлика, че правителствата считали, че може да се убива въ време на война и следъ известни съвѣщания, които се наричатъ сѣдилища, народитѣ пъкъ решили, че може да се убива въ време на революция и подиръ съвѣщанията на известни хора, които наричатъ себе си революционни комитети и др. т.

И станало това, което се върши днесъ т. е. това, че подиръ 1900 год. проповѣдване християнството, хората вече съ години постоянно се убиватъ единъ други, революционеритѣ своитѣ врагове, управницитѣ своитѣ врагове, убиватъ мъже, жени, деца, — всички, смъртта на които считатъ за себе си полезна, и най-удивителното е, че тѣ сж напълно увѣрени, че съ тѣзи си постѣпки не нарушаватъ ни нравствения, ни религиозния законъ.

И стигна дотамъ, че ако се даде сега възможность на хората въ Русия да убиватъ тѣзи, които тѣ считатъ за себе си вредни, то почти всички руси биха се избили едни други! Революционеритѣ всички управници и капиталисти, управницитѣ и капиталиститѣ — всички революционери, селянитѣ — всички землевладѣлци, землевладѣлцитѣ — всички селяни и т. н., и това на е шега, а действително така. И това ужасно

положение на народа се продължава вече няколко години и съ всяка година, месецъ и день, става по-лошо и по-лошо.

III.

А положението става все по-лошо и по-лошо особено отъ това, че правителството, което чувствува себе си задължено да противодействува на това положение на нещата, стареа се да го прекрати съ такива средства, каквито то счита за еднички и действителни. Тъзи пъкъ средства, и жестоки и глупави, се състоятъ въ извършване сжщитѣ престѣпления, противъ които се бори правителството. И както това трѣбва и да бжде, особено днесъ при такива усъвършенствувани орждия за убийства: браунинги, бомби, картечници, съ които едно дете може да убие стотици силни хора, тъзи глупави и жестоки средства не само че не достигатъ своята цель, но все повече и повече влошаватъ положението.

Трагизмътъ на сегашното положение на правителството се състои въ това, че, въпреки това, че то не може да не вижда, какво като прилага тези глупави и жестоки средства, съ които то се ползува, положението само се влошава, то не може да се спре. Не само, че то не може да се спре, но то не може и да си послужи съ единственото възможно и действително средство за борба противъ убийството: да разяснява престѣпността, грѣха на убийството. Не само че то не може да употреби това средство, но е заставено да прилага своитѣ глупави и жестоки средства и противъ тъзи хора, които искатъ да приложатъ едничкото

възможно средство за спасение отъ това бедствено положение, въ което се намира сега народа.

Правителството преследва брошурата „Не убивай“ и затваря нейнитѣ разпространители. Сега то неизбежно трѣбва да преследва и това, което пиша този часъ, трѣбва да накаже и мене, и за да бжде последователно, трѣбваше отдавна вече да забрани не само Евангелието, но и десеттѣхъ заповѣди отъ ветхия заветъ и да накаже всички, които ги разпространяватъ.

IV.

Да, чуденъ е закона на възмездието, който непременно наказва тѣзи, които извратяватъ закона на Бога.

Цѣла Русия стене отъ ужаса на изплулитѣ отгоре съ нищо незадържани звѣрски инстинкти, които подбуждатъ хората да извършватъ най-ужаснитѣ безсмислени убийства. Даже най-либералнитѣ хора, които отстояватъ всѣкакви свободи, на въпроса: трѣбва ли да се пази свободата на живота, т. е. да не се убиватъ хора, — мълчатъ и съ своето мълчание признаватъ необходимостта на убийствата, или явно признаватъ тази необходимостъ, както явно я признаватъ революционеритѣ и правителството. И правителството, и революционеритѣ, и непринадлежащитѣ къмъ никоя партия убийци продължаватъ да се убиватъ единъ други подъ най-разнообразни предлози.

Положението е ужасно. Но най-ужасно е не материалното положение, не застоя на промишлеността, не земленото устройство, не пролетарията, не финансовото разстройство, не грабежитѣ, не бунтоветѣ, изобщо не революцията; най-ужасно

отъ всичко е душевното, умственото разстройство, което лежи въ основата на всички тѣзи бедствия; най-ужасно е, че мнозинството отъ народа живѣе сега безъ всѣкакъвъ нравственъ или религиозенъ, задължителенъ за всички и общъ на всички, законъ! Едни признаватъ за религия отживѣлитѣ, които нѣматъ вече никаква разумна смисълъ, ни, главно, задължително за поведението значение, стари вѣрвания, ржководятъ се въ живота само отъ своитѣ съображения и вкусове; други пъкъ, като считатъ за ненужни всѣкакви вѣрвания (религии), сжщо така се ржководятъ само отъ своитѣ най-разнообразни съображения и желаня. Така щото мнозинството хора, които работятъ сега по най-различни съображения за това, въ какво се заключава благото на обществото, въ сжщностъ ржководятъ се само отъ своитѣ егоистични, почти животински подбуждения. Най-ужасното въ това е, че тѣзи хора, като сж се отказали отъ разумния човѣшки животъ, като сж изпаднали почти до животинското стжпало, сж напълно доволни отъ себе си и увѣрени, че всички тия глупости и гадости, които тѣ приказватъ и вършатъ, по подражание на западнитѣ народи (както правителственитѣ хора, така сжщо и революционеритѣ) несъмнено доказватъ тѣхното превъзходство надъ умнитѣ и добри хора отъ миналото, и че не само не трѣбва да се стараятъ да установятъ нѣкакво общо за всички религиозно животоразбиране — вѣрата, можаша да съедини хората, но че отсжтствието на всѣка вѣра доказва именно тѣхното умствено и нравствено превъзходство.

V.

Хората могат да живѣятъ съгласенъ, човѣшки животъ съвсемъ не вследствие нѣкакви политически вѣрвания, а само вследствие своето съединение въ едно и сжщо разбиране основния смисълъ на живота.

Политическиятъ вѣрвания не могатъ да съединятъ хората, тъй като тѣзи вѣрвания могатъ да бждатъ безбройни по количество, едни вѣрватъ въ единъ, а други въ другъ парламентаризъмъ, или социализъмъ, или анархизъмъ. А най-висшето разбиране смисъла на живота въ известенъ исторически периодъ и за известенъ народъ може да бжде само едно. Така е било всѣкога. Така сж живѣли съединени въ единъ и сжщъ висшъ законъ на живота гърцитѣ, римлянитѣ, арабитѣ, индуситѣ, така сж живѣли и живѣятъ китайцитѣ, така сж живѣли и европейскитѣ народи, така наричанитѣ християни, докато тѣ действително вѣрвали въ тази приспособена отъ Павла къмъ езическитѣ нрави вѣра, която се наричала християнска, католическа религия.

Намъ е ясно сега цѣлото несъответствие на това религиозно, забъркано, неясно и лицемерно учение на църквата, което забранява четенето на Евангелието и поставя спасението въ вѣрата и изпълнението на тайнствата, вмѣсто евангелското отричане отъ земнитѣ облаги и проявлението на любовта; което признава за задължително подчинението на свѣтската власть, вмѣсто евангелското признаване на едного Бога; което признава чудесата, поклонението на иконитѣ, на мощитѣ, непогрешимостта на папата и др. т. Намъ е ясно несъгласието на това учение съ простото, ясно

евангелско учение. Но хората сж се раждали въ тази лъжлива вѣра, тази вѣра имъ се внушавала отъ детинство, и колкото и груба да е (споредъ сегашния ни възгледъ) тази вѣра, която позволява убийства, смъртни присъди, войни, двубой и пр. и пр., ведно съ признаването Бога на любовта, хората искрено вѣрвали въ нея, и тя ги е съединявала. Това съединение се продължавало съ вѣкове. Но дошло време, когато се явили хора, които захванали другоаже, по своему, да тълкуватъ учението. Явило се протестанството въ своитѣ най-разнообразни форми и се захванали вражди и спорове между различнитѣ изповѣдания на извратеното християнство. Тѣзи спорове все повече и повече отслабвали вѣрата и се свършило съ това, че павелското приспособление къмъ язичеството, още повече извратено отъ черквата, престанало да бжде религия въ сжщинското значение на думата, т. е, ржководящо начало въ живота на хората. Нарушило се това единство на вѣрата, което до това време ги съединявало.

Хората престанали да вѣрватъ въ една и сжща религия. Отначато престанали да вѣрватъ въ една и сжща религия, а после, вследствие разнитѣ тълкувания и спорове, престанали да вѣрватъ, действително престанали да вѣрватъ и въ самата Християнска религия.

VI.

Много сж причинитѣ, които унищожили въ хората вѣрата въ християнската религия въ всичкитѣ нейни форми: въ католичеството, въ православието, въ протестанството. Такива причини сж и религиознитѣ спорове и все по-голѣмото и по-

голѣмото просвещение, но главната причина е тази, че както православното и католическото, така и протестанското християнство допускато смъртнитѣ наказания и войнитѣ.

За хората, които разпространявали християнството между езическитѣ народи, вследствие своята принадлежностъ къмъ управляващитѣ класи на обществата, било естествено, като приематъ и въвеждатъ народа въ християнството, или да скриватъ, или да не виждатъ въ него всичко това, което е несъвмѣстимо съ строя на езическия животъ, отъ изгодитѣ на който се ползували. На тѣзи хора, за да приематъ християнството и да го вкаратъ въ народа, предстояло неизбѣжно едно отъ дветѣ: или да измѣнятъ строя на езическия животъ съгласно християнското учение, или да измѣнятъ християнското учение, съгласно сѣществуващия строй на живота. Тѣ избрали второто, т. е. като се ползували отъ тълкуванията на Павла, така извратили учението, че всичко онова, което въ истинското християнство противоречило на сѣществуващия строй, крепящъ се на насилие и убийства, било скрито и претълкувано. А за да претълкуватъ християнството така, щото то да не противоречи на езическото устройство на живота и на разрешението да се убива, на което се крепи цѣлия строй на езическия животъ, трѣбвало да се измѣни и скрие сѣщността на християнството. Еврейската и мохамеданската религии призна дѣлението на хората на вѣрни и невѣрни и затова можело да се признава заповѣдта „Не убивай“ само по отношение на вѣрнитѣ. А въ християнството, дето по самата сѣщностъ на учението всички християни се признаватъ за братя, дете

цѣлото учение се основава на любовта, изразена въ прощаване обидитѣ, въ любовъ къмъ враговетѣ, въ християнството това не можеше да се изпълни, тъй като, допушането убийството на които и да било хора разрушава главната основа на християнското учение; ето защо да се постави християнството ведно съ убийството не е могло иначе, освенъ съ такива тълкувания, които разрушаватъ сжщността му. Така и било направено. А когато това се извършило, християнството, като се извратило, престанало да бжде религия. По такъвъ начинъ християнската църковна вѣра станала или работа на обичая, или на приличието, или на изгодата, или на поетическо настроение, а истинска религия, т. е. такава вѣра, която действително би могла да съединява хората отъ християнския свѣтъ и да ръководи тѣхнитѣ постѣпки, не останала никаква.

VII.

Помислило би се, че, като се изгуби това единствено начало: религията, което може да съединява хората, — хората отъ черковния християнски свѣтъ би трѣбвало да се разединятъ, да се разпаднатъ, да престанатъ да живѣятъ общъ животъ, но това не се случило. Не се случило това, заради туй, че освобождението отъ вѣрата въ извратеното християнство се извършвало не наведнажъ, а постепенно и заедно съ освобождението отъ съединението чрезъ вѣрата, хората захванали да подпадатъ все повече и повече подъ друго съединение, основано вече не на религията, а на властта, на тази властъ, която била основана отъ лъжливата религия и поддържана отъ нея. Хората, като преставали да вѣрватъ въ Бога и въ неговия

законъ, все повече и повече, както това имъ се и внушавало, вѣрвали въ властта на управителитѣ и въ тѣхния законъ. И когато вѣрата въ лъжли-вото християнство изчезнала, вѣрата въ управителитѣ, въ тѣхната властъ и законъ замѣнила изчезналата лъжлива религия и продължавала да държи хората въ изкуствено съединение.

Но съединението, основано не на религията, а на инерцията на властта, не могло да се продължава. Дошло време. когато съ разпространение на просвещението, хората разбрали, че нѣма нѣкаква вътрешна причина, по която тѣ би трѣбвало да се подчиняватъ именно на тази, а не на която и да било друга властъ. И, като разбрали това, тѣ престанали да вѣрватъ въ необходимостта да се покоряватъ на държавната властъ и захванали да се борятъ съ нея. Тази борба се е захванала вече отдавна, но особено силно се проявила тя въ края на XVIII вѣкъ. Тази борба се продължавала въ миналото столетие, продължава се и сега въ повече или въ по-малко скрита форма въ цѣлия, така наричанъ християнски свѣтъ, и съ особена енергия се проявява сега въ Русия.

Това, което става сега въ Русия, е сжщата тая борба на хората, изгубили вътрешната религиозна връзка помежду си, изгубили и вѣрата въ необходимостта да се подчиняватъ на властта. Тази борба се състои въ това, че хората се стараятъ да се освободятъ отъ насилническата властъ съ сжщитѣ груби и жестоки средства, съ които си служила и служи властта, за да ги удържи въ покорностъ.

Ако въ Русия тази борба се проявява по-безобразна и по-жестока, отколкото въ другитѣ ев-

ропейски държави, то причината на това е, че тя се прояви въ Русия много късно.

VIII.

Днешното положение на руския народъ въ много отношения е сходно съ положението на европейскитѣ народи преди 100 години, но въ много отношения това положение е и съвсемъ друго. Сходно е съ това, че руския народъ сега сжщо така, както и тогава европейскитѣ народи, въ своето огромно мнозинство разбра, че тази вѣра, въ която го обучавали въ троица, рай, адъ, таинства, икони, мощи, пости, молитва, вѣра въ святостъ и величие на царя и длъжностъ да се подчинява на властѣта, вѣра съвмѣстима съ убийства и всѣкакъвъ родъ насилия, — не е вѣра, а само нейно подобие, и въ последно време съ необикновена бързина и лекота се освобождава, както отъ лъжливата религиозна вѣра, така сжщо и отъ още по-неоснователната вѣра въ благодетелността, въ необходимостѣта на царската и изобщо на правителствената властъ.

Въ стремлението си да се освободи отъ вѣрата въ извратеното християнство и въ необходимостѣта и святостѣта на властѣта, положението на руситѣ е съвършено подобно на положението на европейскитѣ народи въ началото на изтеклото столѣтие. Разликата е само въ това, че революцията, която се извършва сега въ Русия, е най-скорошна, и че затова руситѣ могатъ да видятъ сега това, което не могли да видятъ европейскитѣ народи, именно това, до какво е довела народитѣ тѣхната борба съ своитѣ правителства. Руситѣ не могатъ да не видятъ, че всичката тази борба не

само не е унищожила, но даже не е намалила злото, противъ което тѣ се борили. Не могатъ да не виждатъ руситѣ още, че всичкитѣ изгубени въ време на революциитѣ усилия, всичката пролята кръвъ не премахнаха бедността и зависимостта на трудящитѣ се отъ богатитѣ и властницитѣ, не прекратиха харченето народнитѣ сили за захващане чужди владения, въ войни, не освободиха народа отъ властта на малцинството. Не могатъ да не виждатъ руситѣ и тази напразна борба на насилието противъ насилието, за която напразно изгубиха толкова сили европейскитѣ народи. Въ това е едната причина за различието на сегашното положение на руситѣ отъ положението на хората отъ западния свѣтъ преди сто години.

Другата, и най-важна, причина е въ това, че освенъ официалната, мнимата християнска религия, еднакво присадена, както въ всички западно европейски народи, така и въ руския народъ, въ руския народъ отъ най-стари времена, наредъ съ нея, всѣкога е живѣла друга неофициална, жизнена, християнска вѣра, която по нѣкакъвъ страненъ начинъ, чрезъ святия животъ на старцитѣ, чрезъ смахнатитѣ, странствуващитѣ, проникнала въ народа и въ пословицитѣ, въ разказитѣ, легендитѣ, утвърдила се въ него и го ржководила. Сжщността на тази вѣра е въ това, че човѣкъ трѣбва да живѣе по Божему заради душата си, че хората сж всички братя, че всичко велико предъ хората е мерзостъ предъ Бога, че може да се спаси човѣкъ, не като изпълнява обрядитѣ и молитвитѣ, а само съ дѣлата на милосърдието и любовта. Тази вѣра всѣкога е живѣла въ народа и е била негова истинска вѣра, която

ржководила неговия животъ наредъ съ лъжливата църковна вѣра, която по външенъ начинъ му била присадена. Тази вѣра преди 70 години е била още силна въ народа, но последнитѣ 50 години, особено вследствие нравствения упадъкъ на духовенството, и особено на монашеството, захвана да отслабва все повече и повече въ цѣлия народъ и захвана да се раздѣля на секти, наречани: молокани, щундисти, хлистовци, сжботници, божи хора, малеванци, еховисти, духоборци и мн. др. Общитѣ черти на мнозинството отъ тѣзи секти, освенъ общото за всички решително отричане православието, били все по-голѣмото и по-голѣмото внасяне въ задълженията на нравственитѣ християнски правила и непризнаването изискванията на държавната властъ, а главно, непризнаването законността и необходимостта да се убива човѣкъ отъ човѣка, Тази вѣра въ последно време, като въ отпоръ на революционното озлобление, обхванало частъ отъ руситѣ, все повече се уяснява и очиства; хората отъ най-различни обществени положения и образование, които изповѣдватъ тази вѣра, ставатъ все повече и повече; тѣзи хора все повече и повече се сближаватъ помежду си и разбирането отъ тѣхъ християнската истина все повече и повече се опростява и вмѣква въ живота.

Така щото, безъ да се гледа на общитѣ черти на руската революция съ всички по-предишни революции, руситѣ, — и вследствие на това, че революцията е най-скорошна и вследствие това, че рускиятъ народъ е билъ всѣкога особено религиозенъ и наредъ съ външната официална религия е възпитавалъ и удържалъ въ себе си християнскитѣ начала въ тѣхното истинско значение, —

руските хора не могат да не дойдатъ до други изходъ отъ революцията, отъ този, къмъ който дойдоха въ миналия вѣкъ западнитѣ народи.

Въ руския народъ произхожда сега напрегнатата борба на дветѣ най-противоположни свойства на човѣка: човѣка звѣръ и човѣка християнинъ.

На руския народъ предстоятъ сега два пжтя: единътъ е този, по който сж вървѣли и вървятъ европейскитѣ народи: да се борятъ срещу насилието съ насилие, да го надвиятъ, и съ насилие да установятъ и да се стараятъ да подържатъ новоустановения, сжщо такъвъ, какъвто е и сваления насилственъ редъ на нѣщата. А другия е този, да разбератъ това, че съединението на хората съ насилие може да бжде само временно, а истинско съединение може да се постигне само съ еднаквото разбиране живота и произтичащия отъ него законъ, — и да се опитатъ да си изяснятъ онова повече или по-малко ясно съзнавано отъ народа разбиране живота и произтичащия отъ него законъ, изключващъ въ всѣки случай разрешението да се убива човѣкъ отъ човѣка, да си изяснятъ това разбиране на живота и на него, само на него, а не на насилието, да основатъ своя животъ и своето единение.

И такава замѣняне съединението на хората, основано на насилието, съ съединение, основано на общото за всички хора отъ нашия християнски свѣтъ разбиране живота, предстои, мисля, въ наше време не само на руския народъ, но и на цѣлия християнски свѣтъ.

IX.

Ще изтече още много вода, а може би и кръвъ, докато се извърши това. Но не може да

бжде, щото да не се извърши това. Не може да не дойде, най-после, времето за хората отъ християнския свѣтъ, когато тѣ, освободени отъ лъжливата вѣра и отъ възникналото върху нея насилие, да не се съединятъ въ едно висшо общо за всички тѣхъ религиозно разбиране на живота, при което не само е невъзможно, но и съвършено не-нужно убийството на човѣка отъ човѣка. Ще дойде това време, защото животътъ на хората, съединенъ съ насилие, възникнало на преживяна вече отъ хората вѣра, може да бжде само временно, преходно състояние, но не може да бжде животъ на разумни същества. Животнитѣ могатъ да бждатъ съединени посредствомъ насилие, но хората могатъ да се съединятъ само съ едно общо за всички разбиране на живота. А общото за всички хора отъ нашия свѣтъ разбиране живота е само едно. И азъ мисля, че това разбиране е сжщото, изразено въ онова християнство, при което, както и да го разбираме, не може да бжде допусната полезността, необходимостта и законността на убийствата.

Стига само хората, които мислятъ, че вѣрватъ въ християнството, да изхвърлятъ отъ него всички безсмислици за троицата и произхождението на св. духа, за изкуплението съ вѣра, за рая, ада и др. т., даже и всички чувствителни думи за любовта въ толкова любимата XIII гл. къмъ коринтянитѣ, а невѣрващитѣ въ християнството, пъкъ вѣрващи въ науката, да изхвърлятъ отъ нея всички многодумии и сложни разсждения за право, държава, представителство, прогресъ, бждащъ социализъмъ, и вмѣсто всичко това да признаятъ само едната проста и ясна и изказана преди хиляди го-

дини истина, която съставлява първото, необходимото условие на всѣка нравственостъ, истина, призната и отъ сърдцето и отъ ума, и отъ цѣлото същество на неизвратения човѣкъ — истината, че човѣкъ не трѣбва да убива човѣка, и сжщия часъ би се измѣнилъ цѣлия сжществуващъ, ужасенъ, звѣрски строй на нашия животъ и настаналъ би животъ, съгласенъ съ съзнанието на хората отъ нашето време, станало би това, което се стремятъ да достигнатъ сега най-добритѣ хора на нашето време.

Човѣчеството бавно, съ спирки, отстжпления, повръщания назадъ, се подига все по-високо и по-високо, преминавайки отъ стжпало на стжпало при своето движение къмъ съвършенство и благо. Дълго стоя човѣчеството предъ това стжпало, което го подига до възможността на съгласенъ животъ между хората, безъ да се има нужда отъ убийства; но то, ще не ще, необходимо трѣбва да стжпи въ наше време на това стжпало. И ако не разума, ако не стремлението къмъ добро, то самата бедственостъ на полѳжението, която все се увеличава и увеличава, ще застави хората да направятъ това: т. е. да захванатъ да устрояватъ живота си не на началата на ненавистьта и заплашванията, а на началата на разума и любовта.

„Царството Божие на земята, — това е крайната целъ и желание на човѣчеството („да придетъ Царствие Твое“). Христосъ приближилъ къмъ насъ това царство, но хората не го разбрали и въздигнали въ насъ царството на поповетъ, а не царството на Бога“ — казва Кантъ. „И само тогава“, казва той, „може съ пълно основание да се каже, че е дошло къмъ насъ това Царство Божие,

когато ще се вкорени въ хората съзнанието за необходимостта отъ постепенния преходъ отъ църковната вѣра въ една всеобща разумна религия“.

И азъ мисля, и не само мисля, но съмъ увѣренъ, че това време е вече дошло. Хората си устроили животъ, крепящъ се цѣлъ на противно и на разума, и на сърдцето деяние — убийството, и заедно съ това, съ дълга отъ вѣкове изработваща се хитра лъжа напълно увѣрили себе си, че тѣ или изповѣдватъ такъвъ законъ на Христа, или пъкъ знаятъ такава наука, — съ която несъмнено се доказва, че убийството на човѣкъ отъ човѣка е съгласно съ разума и сърдцето на човѣка, и когато имъ казватъ, че тѣхния животъ е звѣрски и че тѣхното християнство и тѣхната наука е надсмѣшка и ругатня надъ религията и науката, че тѣ трѣбва да престанатъ да бждатъ убийци, ако искатъ да бждатъ християни и просвѣтени хора, тѣ само се усмихватъ и подигатъ рамене. Така невъзможно имъ се представлява да престанатъ да вършатъ това, което било забранено отъ най-първобитнитѣ религиозни закони на най-древнитѣ хора, — това, което е вложено и въ съзнанието, и въ сърдцето на всѣки неопороченъ човѣкъ, и това, което съ никакви, съ най-хитроумни разсждения не може да бжде съединено съ християнското учение, което тѣ ужъ изповѣдватъ, ни съ просвѣщението, съ което се гордѣятъ.

Да, какъвъ ужасенъ трѣбва да бжде умствения упадѣкъ на хората отъ нашия свѣтъ, когато тѣ могатъ да вѣрватъ въ това, че тѣхния животъ ще стане по-лошъ, ако тѣ престанатъ да наказватъ

смъртно, да мжчатъ, убиватъ и обесватъ единъ други.

И колкото много трѣбва да бжде извратено нравственото религиозно чувство на хората и даже на простия разсѣдъкъ, когато трѣбва да имъ се доказва, че „Не убивай“ не значи това, че може да се убиватъ хора отъ друга народностъ и онѣзи хора, смъртъта на които сме признали за полезна, — а че тѣзи думи, отъ насъ приписвани Богу, значатъ това: че не трѣбва и затова не може да се убива никой.

Да, ужасенъ е нравствения и умственъ упадъкъ на такива хора, когато при това още считатъ себе си стоящи на висша степенъ духовно развитие. А такива сж, страшно е да се каже, всички, съ малки изключения, хора отъ нашия цивилизованъ, развратенъ свѣтъ.

Едничкото утѣшение е въ това, че този ужасенъ упадъкъ е признакъ на последна степенъ развращение, при която трѣбва да настѣпи пробуждане. И азъ вѣрвамъ, че сегашната руска революция ще ни доведе до това.

Да, разбира се, неизпълнимо е учението на Христа за онѣзи хора, които живѣятъ отъ заведеждане и разпореждане съ постройки на броненосци и крѣпости, съ войници, обучавани на убийства, съ училища възпитаващи убийци, съ сждилища, затвори, бесилки; — за хората, които владѣятъ богатства, пазени съ убийство. За тѣзи хора, разбира се, учението на Христа е неизпълнимо. Но за хората, които строятъ крѣпости, броненосци, които обучаватъ на убийство, които развращаватъ въ училища, които наказватъ и застрѣлватъ, за тѣзи, които събиратъ богатствата,

пазени съ убийства, — за тѣзи хора е време да разбератъ, че животътъ безъ убийства, безъ насилия е много по-изпълнимъ, отколкото този, който водятъ тѣ сега. И азъ мисля, че рускитѣ хора, огромното мнозинство руски хора, ще разбератъ и отчасти вече сж разбрали това.

Х.

Азъ вѣрвамъ въ това, защото нелепостъта на това, което се извършва, е твърде очевидна. Както правителствата, така и революционеритѣ измислюватъ и проповѣдватъ едни най-изтънчени хитроумни, научни и държавни закони, други още по-хитроумни, сложни и далновидни планове, за какъ въ бъдаще трѣбва да се устрои човѣчеството, но еднитѣ, и другитѣ, и третитѣ за достигане на своитѣ цели считатъ за много важна работа да допуснатъ за малко време необходимостъта и законността на убийствата. И, ето защо, безъ да се гледа на всичкото дълбокомислие, грижливостъ и усърдие на тѣзи хора, всички тѣхни изтънчени и хитроумни съображения не подобряватъ живота, а напротивъ, животътъ става все по-лошъ и по-лошъ.

Хората уредили градина и садятъ въ нея по единъ най-усъвършенствуванъ начинъ най-скъпоценни и нѣжни растения и торятъ, и плѣвятъ, и поливатъ, но забравили само едно: оставили прелазъ на оградата, и добитъкътъ влиза въ градината, потъпква, изскубва всичко това, което има въ оградата, и хората се очудватъ и огорчаватъ, и никакъ не могатъ да разбератъ, защо всичкитѣ имъ трудове пропадатъ напразно.

Сжщото е и съ живота на хората отъ така наричания християнски свѣтъ. Хората отъ нашето

време си измислили всевъзможни религиозни и държавни закони, които ужъ ги запазватъ и всѣчески усъвършенствували тѣлесния си животъ: размѣнятъ мисли презъ океани, летятъ по въздуха, правятъ всевъзможни чудеса, но допуснали едно мъничко отстѣпление отъ това, което имъ говори мъдростъта на миналото, тѣхниятъ разумъ и сърдце, — признали на хората правото да се убиватъ единъ други, и всички религиозни и държавни ограждения престанали да бждатъ огради, и всичкитѣ чудеса на техническитѣ усъвършенствувания не само не съдействуватъ за благо то имъ, но разрушаватъ това благо.

Това произлиза отъ туй, че, преди да устроятъ такъвъ или иначевъ строй на живота, преди да усъвършенствуватъ средствата за използуване природнитѣ сили, — на хората е най-нужно да установятъ това открито отъ тѣхъ преди хиляди години религиозно нравствено учение, какво въ всѣко човѣшко тѣло живѣе едно и сжщо божествено начало и заради това, нито единъ човѣкъ, нито събрание отъ човѣци иматъ право да нарушатъ това установено съединение на божественото начало съ човѣшкото тѣло, т. е. да лишатъ човѣка отъ животъ.

И признанието и установяването на такова нравствено религиозно учение е не само възможно, но животътъ става невъзможенъ безъ да се признае и установи това религиозно нравствено учение, което не е нищо друго, освенъ близкото и известно на всички ни учение на Христа въ неговото истинско значение.

И азъ вѣрвамъ, че нашата грозна и ужасна революция ще доведе мнозинството

родъ да признае и установи и въведе въ живота това религиозно нравствено начало на християнското учение.

XI.

Да, всичко това ще се изпълни, когато настъпи Царството Божие, но какво да се прави до тогава? Да се прави това, което е нужно за да настъпи царството Божие.

Какво прави гладния, когато нѣма храна? Работи, за да я има. Както храната не дохожда сама по себе си, така и Царството Божие, т. е. добриятъ животъ на хората нѣма да дойде самъ по себе си. Трѣбва да се живѣе добрия животъ, а да се живѣе той, трѣбва да не се върши найужасното зло, това, което повече отъ всичко закрепва лошия животъ на хората: убийството.

А за да прѣстанатъ да вършатъ това, не трѣбва много. Съзнанието, че е несвойствено на човѣшката природа да убива себеподобнитѣ си достатъчно вече се е вкоренило въ голѣмото мнозинство на християнския свѣтъ. Потрѣбно е само едно: да се разбере, признае и прокара въ живота мисълта, че ние не сме повикани да устройваме живота на другитѣ хора съ насилie, което неизбежно влѣче подире си убийство, и че всѣко убийство, което ние извършваме, въ което участвуваме и върху което строимъ изгодитѣ на своя животъ, не може да бжде полезно ни на другитѣ, ни на насъ, а напротивъ, увеличава злото, което ние искаме да премахнемъ. Само ако разберѣха хората това и се въздържатъ отъ каквото и да било вмѣшательство въ живота на другитѣ, само ако престанѣха хората да дирятъ подобрение на своето положение въ вѣншното

насилственò устройство, което е невъзможно безъ убийства, а да го дирятъ всѣки за себе си въ приближаването идеала на съвършенството, който така опредѣлено е поставенъ предъ всѣки човѣкъ отъ християнското учение и който никакъ не е съвмѣстимъ съ убийството, и самъ по себе си би се наредилъ живота, който така напраздно се стараятъ хората да осъществятъ съ външни, само все повече и повече влошаващи живота на хората, средства.

Има само едно средство за избавление на хората отъ тѣзи бедствия, които тѣ носятъ и които все се увеличаватъ и увеличаватъ. Това срдство е: да се признае и въведе въ живота това откриващо нова ера на човѣчеството истинско християнско учение, това истинско християнско учение, което безъ признаване неговото основно положение: непротивене на злото съ зло, е само лицемѣрно, никого въ нищо незадължаващо учение, учение, което не само не измѣня звѣрския, животинския животъ, който живѣятъ сега хората, но още го и подържа.

„А, пакъ старата пѣсенъ на непротивенето“ — слушамъ азъ самоувѣрени презрителни гласове. Но какво да прави човѣкътъ, който вижда, че тълпата, като се смазватъ, погубватъ единъ други, трупа се и намира на неразрушимата врата, като се надѣе, да я отвори навънъ, когато знае, че тя се отваря само навътре.

Художествена литература.

Народни разкази отъ Л. Н. Толстой:

Приказка за Ив. Ахмака	3° —
Съ какво живѣять хората.	3° —
Много ли земя трѣбва на човѣка и др. разкази .	3° —
Карма — това си ти — Асархадонъ	3° —
Дѣто има любовъ тамъ е и Богъ и др. разкази .	3° —
Трима сина и др. разкази	3° —
Двама старци.	4° —
Кръшелникътъ и др. разкази.	4° —
Първиятъ спиртоваръ и Отъ нея сж всички качества	4. —
Богъ вижда правдата и Свецица (разкази). . .	3° —
Сестри и Сжпо струва (разкази по Мопасанъ). .	2° —
Дяволътъ. Фалшивиятъ купонъ. Какво сънувахъ и Альоша гърнето. посмъртни разкази. . .	20° —
— — — — —	
Б. де С. Пиеръ, Суратското кафене. разказъ. .	2 —
Н. А. Венетовъ Стъпки по снѣга, стихове . . .	10 —
Ив. Наживинъ. Въ лудницата, разказъ	3 —
С. Семейоновъ Бждни вечеръ. Дворникъ и Надвечеръ разкази.	4° —
О, Шрейнеръ. Петъръ Холкетъ (разказъ). Бѣло перо (легенда)	3° —
В. Хюго. Силата на детството и др. разкази. . .	3° —
** Гласътъ на Толстой, (статии, стихове и разкази)	5 —
„Война“, албумъ съ картини отъ Холарекъ и текстъ изъ: Толстой; Мопасанъ, Хиряковъ и др.	10° —